

ШКОЛА І.М., доктор економічних наук, професор

КОРОП Б.М., аспірант

Чернівецький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття присвячена аналізу існуючих методичних підходів до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. Визначено основні етапи оцінки розвитку транскордонного співробітництва.

The article is devoted to the analysis of the existent methodical approaches to the estimation of efficiency of the cross-border collaboration. The basic stages of the estimation of the development of cross-border collaboration are determined.

Активізація транскордонного співробітництва (ТКС) є однією із визначальних рис розвитку сучасної міжнародної економіки. У той же час використання європейських форм та механізмів його реалізації в українських умовах виявилось малоефективним. Не останню роль у цьому відіграла відсутність науково обґрунтованої методики оцінки ефективності транскордонного співробітництва, використання якої може допомогти визначити проблемні сторони та пріоритетні напрямки для його активізації. У зв'язку із цим дослідження та систематизація існуючих методичних підходів, виокремлення головних етапів оцінки ефективності реалізації транскордонних ініціатив є особливо актуальним.

Найбільш ґрунтовні теоретичні напрацювання щодо формування методики оцінки ефективності ТКС належать таким вітчизняним науковцям, як Мікула Н., Терещенко Т.В., Шилік Л.В., Корольчук Л.В. тощо. Зокрема, Мікула Н. сформувала основні напрями оцінки ефективності ТКС та діяльності єврорегіонів, визначила загальні показники транскордонної співпраці. Терещенко Т.В. охарактеризувала базові принципи оцінки розвитку ТКС, окреслила основні складові логічної схеми оцінки транскордонного співробітництва на основі принципу багаторівневості. Шилік Л.В., Корольчук Л.В. основну увагу сконцентрували на характеристиці основних етапів аналізу та оцінки реалізації ТКС від локального до загальноєвропейського рівнів.

Таким чином, аналіз теоретичних напрацювань провідних українських фахівців показує, що не існує єдиного підходу до визначення ефективності транскордонного співробітництва. Відсутня загальноприйнята методика оцінки ТКС і серед зарубіжних дослідників. У результаті наведена проблема потребує подальшої розробки і висвітлення.

Метою статті є аналіз існуючих методичних підходів та визначення основних етапів оцінки ефективності транскордонного співробітництва.

Транскордонне співробітництво є складним та багатограним явищем розвитку сучасної світової економіки, що зумовлює необхідність проведення систематизованої та багаторівневої оцінки ефективності його реалізації. У

зв'язку із цим Мікула Н. зазначає, що оцінка транскордонного співробітництва не може бути визначена прямими методами. Як непрямі методи оцінки ефективності можна використати показники прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів тощо. В кінцевому підсумку, розвиток транскордонного співробітництва призводить до підвищення якості життя, тому ще один напрям непрямої оцінки – це показники якості життя мешканців прикордоння, а також темпи їх зростання у порівнянні із іншими регіонами та середніми по країні [2, с.208].

Автор пропонує чотири непрямі напрями оцінки ефективності ТКС та діяльності єврорегіонів:

- Напрямок 1 – оцінка прикордонної торгівлі в межах транскордонного регіону;
- Напрямок 2 – оцінка розвитку зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів-учасників транскордонного співробітництва;
- Напрямок 3 – оцінка реалізації спільних проектів у прикордонних регіонах, у тому числі за фінансовою підтримкою міжнародних фінансових організацій за програмами ТАСІС, ПАУСІ, з Карпатського Фонду, Фонду DFID (Велика Британія);
- Напрямок 4 - оцінка стану комунікаційної та прикордонної інфраструктури в прикордонних регіонах суміжних держав.

Базою для дослідження транскордонного співробітництва Мікула Н. вважає транскордонний регіон, який слід досліджувати за трьохрівневою схемою та основі таких характеристик, як: основні системні аспекти регіону, підсистеми регіону, процеси та стадії формування і розвитку регіону.

Більш комплексною є методика, запропонована Терещенко Т.В., оскільки вона побудована на принципі багаторівневості, що дозволяє оцінити розвиток ТКС на мікро-, мезо- та макрорівнях. Зокрема, на мікрорівні пропонується проводити оцінку результатів реалізації конкретних проектів, програм, заходів транскордонного співробітництва в залежності від сфери діяльності.

На мезорівні відбувається збір та зведення у єдиний масив інформації про результати реалізованих проектів ТКС, розрахунок показників транскордонного співробітництва, оцінка місця ТКС у вирішенні проблем регіонів, аналіз отриманих результатів у динаміці. Показники транскордонного співробітництва – це сукупність економічних, соціальних, екологічних, інфраструктурних, культурно-освітніх та інших результатів прикордонних областей, які відображають наслідки реалізації проектів та програм ТКС на певній території у визначений період часу. Якщо оцінка транскордонного співробітництва здійснюється у рамках єврорегіону (до складу, якого може входити декілька прикордонних областей), то показники повинні визначатись таким чином: для абсолютних - як сумарні по прикордонних адміністративно-територіальних одиницях, що входять до складу єврорегіону; для середніх, - залежно від економічного та математичного змісту показника [3, с. 408].

Макрорівень передбачає проведення сукупної оцінки транскордонного співробітництва прикордонних регіонів у цілому у державі, визначення місця ТКС у вирішенні проблем регіонів на загальнодержавному рівні, підведення підсумків за отриманими результатами, прийняття рішень щодо підтримки та подальшого розвитку цього виду співпраці між прикордонними регіонами.

Таким чином, запропонована методика є більш конкретизованою, проте наведені показники носять загальний характер, відображаючи, насамперед, загальний рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, а не вплив на нього транскордонної співпраці. Крім того, як свідчить європейський досвід реалізації транскордонних ініціатив, ТКС безпосередньо пов'язане із інтеграційними процесами, та жодна із наведених методик цього аспекту не враховує.

У той же час Шилік Л.В. [4, с. 302], Корольчук Л.В. [1] зазначають, що дослідження транскордонного співробітництва слід здійснювати не лише на локальному, регіональному, державному, а й на загальноєвропейському рівнях. При цьому на кожному з рівнів необхідно визначити окрему мету, об'єкт, предмет, цілі, методи та показники такої оцінки. Слід зазначити, що формулювання «загальноєвропейський» рівень дослідження ТКС варто було б замінити на більш коректніше поняття «міждержавний». Це пов'язано із тим, що транскордонні процеси є характерними не тільки для країн Європи, тому, формуючи загальну методику оцінки транскордонного співробітництва, недоцільно обмежуватись певними географічними межами.

Визначення результатів транскордонного співробітництва повинне ґрунтуватися на чотирьох базових принципах:

- цільової спрямованості – узгодження здійснюваних проєктів і заходів транскордонного співробітництва з базовими цілями та завданнями, визначеними під час створення єврорегіонів, а також з відповідними регіональними, галузевими, загальнодержавними стратегіями, програмами та пріоритетами;

- комплексності – визначення сукупного впливу ТКС на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону через оцінку економічних, соціальних, екологічних, фінансово-бюджетних, інфраструктурних, культурно-освітніх показників транскордонного співробітництва;

- ефективності – перевірка налагодження добросусідських взаємовідносин між суб'єктами транскордонної діяльності; долання різного роду бар'єрів між прикордонними регіонами суміжних країн; вирішення проблем не лише прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, але й держави в цілому;

- багаторівневості [3, с. 406 - 407].

Проаналізувавши існуючі методичні підходи щодо оцінки ТКС, слід зазначити, що аналіз особливостей розвитку транскордонної співпраці слід здійснювати, враховуючи не тільки рівень такого співробітництва (локальний, регіональний, загальнодержавний чи міждержавний), а й форми здійснюваного ТКС, що забезпечить можливість визначення проблем та перспектив

подальшого розвитку транскордонного співробітництва. Орієнтовна схема аналізу розвитку ТКС представлена на рис. 1.

Таким чином, методика аналізу та оцінки реалізації ТКС регіонів повинна включати п'ять основних етапів.

Етап перший – визначення мети, об'єкта, предмета та завдань аналізу. Так, метою аналізу є об'єктивна оцінка реалізації ТКС регіонів. Відповідно до мети дослідження об'єктом аналізу є ТКР, а предметом аналітичної роботи є рівень ефективності діяльності ТКР. Основними завданнями аналітичного дослідження є:

1. дослідити існуючий рівень ефективності ТКС регіонів в певному часовому проміжку;
2. визначити основні тенденції розвитку ТКС регіонів;
3. виявити шляхи активізації ТКС регіонів [1, с.61].

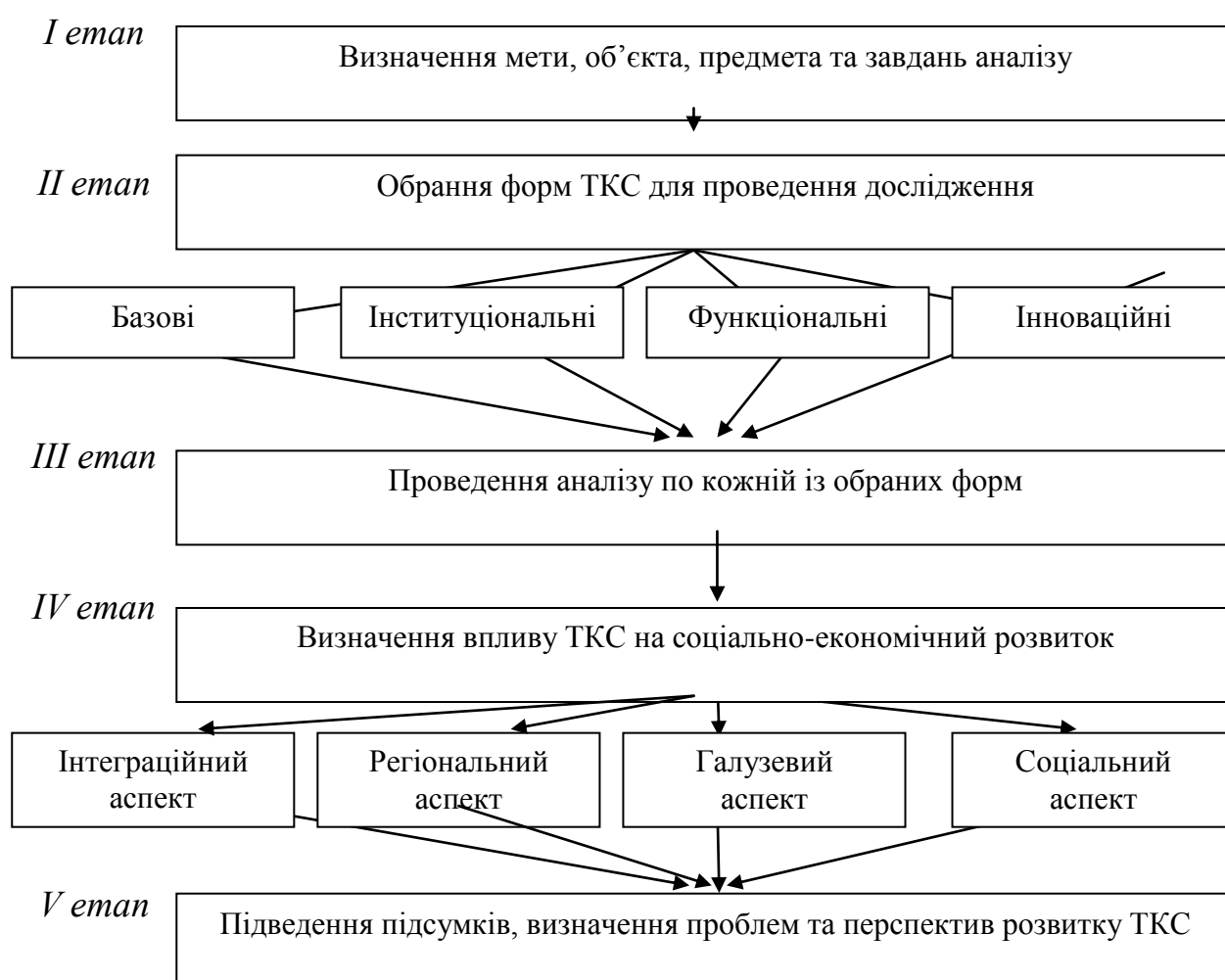

Рис. 1. Орієнтовна схема аналізу розвитку транскордонного співробітництва

Етап другий – обрання форм ТКС для проведення дослідження залежно від рівня розвитку такого співробітництва на досліджуваній території. Пропонується розглядати такі форми транскордонної співпраці як базові, інституціональні, функціональні та інноваційні.

Етап третій є найбільш масштабніший, оскільки передбачає проведення аналізу по кожній із досліджуваних форм співробітництва за допомогою

відповідної системи показників та системи інформаційного забезпечення. Слід зауважити, що проведення аналізу транскордонної співпраці повинне бути підкріплене відповідними показниками ТКС (див. таблицю 1.).

Зрозуміло, залежно від того, які форми ТКС розглядаються (базові, функціональні, інституціональні, інноваційні), може бути використана властива їм система показників. Наприклад, аналізуючи інституціональні форми, зокрема єврорегіони, слід враховувати також інформацію щодо проведення взаємних консультацій органів влади та органів державного самоуправління, співпрацю з іншими єврорегіонами, європейськими міжнародними міжрегіональними організаціями, співпрацю в екологічній, економічній, туристичній, культурно-освітній сферах, в розбудові транспортної інфраструктури тощо. Ця інформація подається за кожний рік, і надаються також орієнтовні фінансові потреби та джерела їх фінансування.

Як видно із таблиці 1, для оцінки діяльності єврорегіону можуть бути також використані показники щодо загальної кількості реалізованих заходів (проектів) за рік, за сферами співробітництва, співвідношеннями у різних сферах (за кількістю та за витратами); соціальні наслідки реалізації заходів; використання фінансової допомоги ЄС та інших міжнародних організацій.

Функціональні форми є більш багатограннішими, тому і система використовуваних показників різниться за конкретними напрямками. Так, при дослідженні транскордонної торгівлі варто врахувати обсяги експорту та імпорту у сусідню державу чи її прикордонний регіон, динаміку та темпи змін цих показників, провести порівняння товарообміну з іншими регіонами. При оцінці інвестиційної діяльності у прикордонному регіоні аналізують інвестиції прикордонної області у сусідню державу чи регіон та навпаки, їхню динаміку. У деяких випадках може враховуватись також кількість спільних підприємств з партнерами сусідніх держав чи учасниками єврорегіонів.

Таблиця 1

Загальні показники транскордонної співпраці

Група показників	Конкретні показники
Загальні статистичні дані	Площа транскордонного регіону, населення та зайнятість, разом з іншими специфічними даними щодо демографічних процесів, транспорту, прикордонної комунікаційної інфраструктури, довкілля, туризму та сільського господарства
Показники, що стосуються соціально-економічного та екологічного розвитку транскордонного регіону	Рівень доходу на душу населення, по території, середній по країні; рівень безробіття по території, середній по країні; номінальна заробітна плата, по території, середня у країні; кількість суб'єктів підприємництва (за галузями); інвестиції на територію в т.ч. від учасників єврорегіону, динаміка їх до утворення єврорегіону та після утворення, а також інвестиції з території за кордон, в т.ч. на території учасників єврорегіону; зовнішньоторговельний оборот території з суміжними країнами (товарами та послугами) та динаміка його до утворення єврорегіону і після; прикордонна торгівля, витрати іноземців в країні, і витрати населення за кордоном, в т.ч. у суміжних державах; рівень забруднення території; природоохоронні заходи.
Заходи (проекти) у різних сферах співробітництва	Загальна кількість реалізованих заходів (проектів) за рік, за сферами співробітництва, співвідношеннями у різних сферах (за кількістю та за витратами); соціальні наслідки реалізації заходів; використання фінансової допомоги міжнародних організацій

Прикордонна інфраструктура	Довжина спільного кордону; кількість пунктів перепуску через кордон (існуючі та запроєктовані), в тому числі залізничних, автомобільних, пішохідних, водних, повітряних, туристичні стежки, та їх статус (міжнародний, міждержавний, місцевий, спрощений); потужність переходу (з обох сторін); рівень технічного забезпечення (високий, середній, низький) з обох сторін; рівень розвитку під'їзних шляхів; інтенсивність руху через кордон пасажирів та транспорту (кількість автобусів: рейсових та туристичних, кількість вантажних та легкових автомобілів, кількість потягів: пасажирських та вантажних, електропоїздів); прикордонний рух пасажирів та вантажів за визначений період часу через усі існуючі пункти перепуску.
----------------------------	--

Джерело: складено на основі [2].

Аналіз прикордонної інфраструктури оперує такими показниками як, кількість пунктів перепуску через кордон, їх статус та пропускна здатність, наявність прикордонної інфраструктури (митниці, автопорти, склади, розвантажувальні станції, придорожня інфраструктура), забезпеченість перевезення вантажів та людей у прикордонному регіоні (фірми перевізників, залізниця, рейсові автобуси, повітряне та водне сполучення). Аналогічно проводиться також дослідження інших форм транскордонної співпраці.

Система інформаційного забезпечення дослідження транскордонного співробітництва охоплює відомості державних обласних адміністрацій, органів управління ТКС, головних управлінь статистики у регіонах-учасниках, підприємств-учасників транскордонного співробітництва. Слід зазначити, що специфіка формування транскордонної статистики полягає у тому, що об'єктом дослідження є суміжні території двох або декількох країн, кожна з яких підпорядковується національному законодавству, податковій, фінансовій та іншим системам, забезпечується національною статистичною інформацією. Тому у офіційних статистичних органів в територіально-адміністративних одиницях різного рівня виникли нові специфічні потреби у транскордонній статистичній інформації, яка повинна базуватися на точних та інформативних спільних даних [2, с.188].

На *четвертому етапі* проведення аналізу розвитку ТКС доцільно охарактеризувати безпосередній вплив ТКС на соціально-економічний розвиток територій за обраними напрямками, а саме: на міждержавному рівні, загально регіональному, галузевому та соціальному рівнях.

Це пов'язано із тим, що саме транскордонне співробітництво сприяє подоланню диспропорцій у розвитку прикордонних регіонів (регіональний аспект), покращує стан галузей суспільного життя, в якій реалізується (галузевий аспект), забезпечує пріоритети соціального характеру (соціальний аспект), та активізує інтеграційні процеси між прикордонними регіонами (інтеграційний аспект).

П'ятий етап є заключним. На ньому відбувається підсумування отриманих існуючих тенденцій з метою визначення тих напрямків, де доцільно було б зайнятися активізацією транскордонної співпраці, та виявлення вузьких місць уже існуючих взаємовідносин.

Таким чином, на основі проведеного аналізу існуючих методичних підходів було визначено п'ять основних етапів оцінки ефективності реалізації транскордонного співробітництва:

1. визначення мети, об'єкта, предмета та завдань аналізу;
2. обрання форм ТКС;
3. проведення аналізу по кожній із обраних форм;
4. визначення впливу ТКС на соціально-економічний розвиток;
5. підведення підсумків, визначення проблем та перспектив розвитку.

Наведена методика базується на таких принципах, як цільова спрямованість, комплексність, ефективність та багаторівневність. Більше того, вона дозволяє проаналізувати ефективність реалізації конкретних форм розвитку транскордонного співробітництва та їхній різносторонній вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Література

1. Корольчук Л. В. Активізація транскордонного співробітництва регіонів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Л. В. Корольчук ; Національна академія наук України, Інститут регіональних досліджень. – Луцьк, 2008. – 203 с.
2. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія. / Н. Мікула – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
3. Терещенко Т. В. Методичні підходи до оцінки результатів транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України / Т. В. Терещенко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2006. - № 6. - С. 406 – 409.
4. Шилік Л. В. Методика оцінки транскордонного співробітництва регіонів на локальному рівні / Л. В. Шилік // Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України : Зб. наук. пр. за матеріалами міжнарод. конференції (м.Ужгород, 24-25 травня 2007 р.) / Закарпатський держ. ун-т. Навчально-науковий ін-т філософії та євроінтеграційних досліджень : голова редкол.: Ф.Г. Ващук - Ужгород : Ліра, 2007. – С. 302 – 306.